

УДК 338.435

Кальченко С.В.,
к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

НАПРЯМИ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Анотація. Проведено аналіз перспектив розвитку кооперації в особистих селянських господарствах. Вивчено історичні особливості розвитку кооперації в Україні. Доведено необхідність посилення інтеграційних зв'язків між науковим і виробничим секторами аграрної сфери України.

Ключові слова: селянські господарства, обслуговуючий кооператив, аграрне підприємництво.

Постановка проблеми. Розвиток кооперативної ідеї в Україні проходив в складних умовах, на зламі епох, і ставлення до неї було неоднозначним як з боку прихильників, так і з боку навколишнього середовища. В сучасних економічних умовах існує нагальна потреба у впровадженні кооперативної моделі господарювання на селі, зокрема у формі споживчої кооперації. Селянські домогосподарства самотійно не здатні вирішувати весь комплекс завдань, пов'язаних із організацією товарного виробництва. Але, консолідуючи свої зусилля, за допомогою кооперації, індивідуальні виробники мають змогу суттєво підвищити економічну ефективність господарської діяльності, покращити рівень доходів та створити передумови для якісно нового за характером функціонування селянських домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням позитивного соціально-економічного ефекту від впровадження кооперативної форми організації в системі аграрного бізнесу займалися цілий ряд вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, М. Туган-Барановський бачив в кооперації не лише шлях до створення справедливого суспільства, але і засіб розвитку національної самосвідомості [1, с.162].

Значний внесок в розвиток кооперації як Радянської Росії, так і на світовому рівні вніс О.В. Чаянов, що проаналізував практичний досвід організації кооперативів в сфері сільгоспвиробництва. Його бачення майбутнього кооперації було побудоване на результатах досліджень реального становища селянства в умовах монопольного диктату з боку дрібних крамарів і гострої необхідності координації дій між малоземельними селя-

нами, що відчували дефіцит засобів виробництва. Сформульована О.В.Чаяновим теорія "сімейно-трудоного господарства", особливості його економічної діяльності продовжує залишатися актуальною на сьогоднішньому етапі розвитку вітчизняної аграрної сфери.

Створення системи кооперативних об'єднань актуальне не лише для малих форм аграрного бізнесу, але і для всіх видів сільгоспідприємств, особливо в умовах формування в Україні системи інформаційного суспільства, яка базується на активному використанні інформаційного капіталу і передбачає вільний обмін даними між учасниками господарських процесів. Ліквідація стихійності у формуванні попиту на товар, зниження ризиків при здійсненні виробничо-фінансової діяльності, - все це і багато що інше здатні здійснювати кооперативи і кооперативні об'єднання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження перспектив розвитку кооперативних організацій на базі особистих селянських господарств як основного селоутворюючого фактору.

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей діяльності даного типу господарюючих суб'єктів є відсутність належного обсягу ресурсів для здійснення господарської діяльності згідно принципів товарного виробництва. При цьому слід відмітити не тільки факт нестачі засобів виробництва, а й відсутність практичних навиків у веденні подібного бізнесу. Дрібні одноосібні господарства самотужки не здатні вийти на ринок в якості повноцінних учасників, а організувати взаємовигідну співпрацю на принци-

пах кооперації заважає нестача професійних знань та взаємна недовіра.

Одним з напрямів розвитку для дрібно-варних сільгоспвиробників може стати налагодження стабільного збуту вирощеної продукції оптом і у роздріб, причому в останньому випадку необхідно прагнути до максимальної ліквідації посередницьких структур між кінцевим споживачем і виробником. Як зразок для організації такої інтеграційної структури нами була прийнята модель "кооперативної лавки", цілі, завдання і принципи функціонування якої були сформульовані О.В. Чаяновим в його роботі "Основи кооперації".

Особливістю даної моделі є обов'язкова наявність серед структурних елементів маркетолога, який повинен узяти на себе питання забезпечення реалізації продукції членів кооперативу. У його обов'язку, крім іншого, також входить постійний моніторинг ринкової кон'юнктури, підтримка ділових контактів із споживачами, прийом і передача замовлень. Питання обліку і звітності покладаються на бухгалтера, який в невеликих кооперативах (до 50 чоловік) виконує роль ра-

хівника на громадських засадах. Слід зазначити, що ведення звітності по вказаних напрямках для малих кооперативів не вимагає особливої підготовки і може здійснюватися особою, що не має економічної освіти, але що володіє необхідними навиками.

Головним завданням рахівника-діловода, як фактично слід називати цю посаду на ранніх стадіях становлення кооперативу, є систематизація даних про рух товарів, ведення відомості замовлень і інформування правління, а також загальних зборів щодо поточного стану справ у сфері збуту продукції. Слід зазначити, що невелика кількість членів кооперативу і відносно незначний обсяг товарообігу роблять обов'язковим наявність спеціальної освіти у особи, що виконує обов'язки бухгалтера. В той же час, за умови розширення бізнесу як маркетолог, так і бухгалтер будуть зобов'язані постійно підвищувати свій професійний рівень, щоб відповідати новим економічним реаліям. На відміну від моделі, запропонованої О.В. Чаяновим (табл. 1), даний проект не передбачає обов'язкового використання найманої робочої сили.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика кооперативних моделей*

Функції	Кооперативна лавка	Сучасний кооператив	Пропонована модель
Стратегічне керівництво	Загальні збори, збори уповноважених	Загальні збори	
Тактичне керівництво	Правління, голова		
Господарські функції	Закупник, відповідальний прикажчик	Виконавчий директор	Маркетолог, рахівник (бухгалтер)
Контроль	Спостережна рада, ревізійна комісія (ревізор)		

*Узагальнення автора

Передбачається, що на ранніх стадіях становлення маркетолог і бухгалтер виконуватимуть свої функції, використовуючи власний багаж знань і навиків, тому вони обираються з числа членів кооперативу. У разі розширення діяльності і ускладнення системи збуту вказані фахівці повинні будуть отримувати відповідні знання в системі вищої школи, при цьому, будучи вимогливішими до якості наповнення учбових програм, ніж більшість студентів.

В результаті побудови такої системи створюються передумови для якісного оновлення вищої школи, її адаптації до сучасних умов, коли учбове навантаження відповідає практичним вимогам представників аграрного підприємництва. Таким чином, запропонована модель збутового кооперативу дозволить не тільки налагодити взаємодію між дрібними селянськими господарствами, але і створює передумови для якісного розвитку підприємницької діяльності в даному сегменті аграрного виробництва. Необхідно

відзначити, що розвиток кооперативної системи на базі особистих селянських господарств має багатовекторне спрямування, яке передбачає можливість створення як виробничих, так і обслуговуючих кооперативів різних напрямів спеціалізації (Рис. 1). При цьому поєднання членства у виробничих та обслуговуючих кооперативах є абсолютно природнім і сприяє розвитку особистих се-

лянських господарств, що є членами обох типів кооперативів. Одним із шляхів еволюції дрібнотоварного сектору аграрного підприємництва є створення на базі особистих селянських господарств кооперативного середовища, яке має включати в себе максимально широке коло організацій відповідного типу.

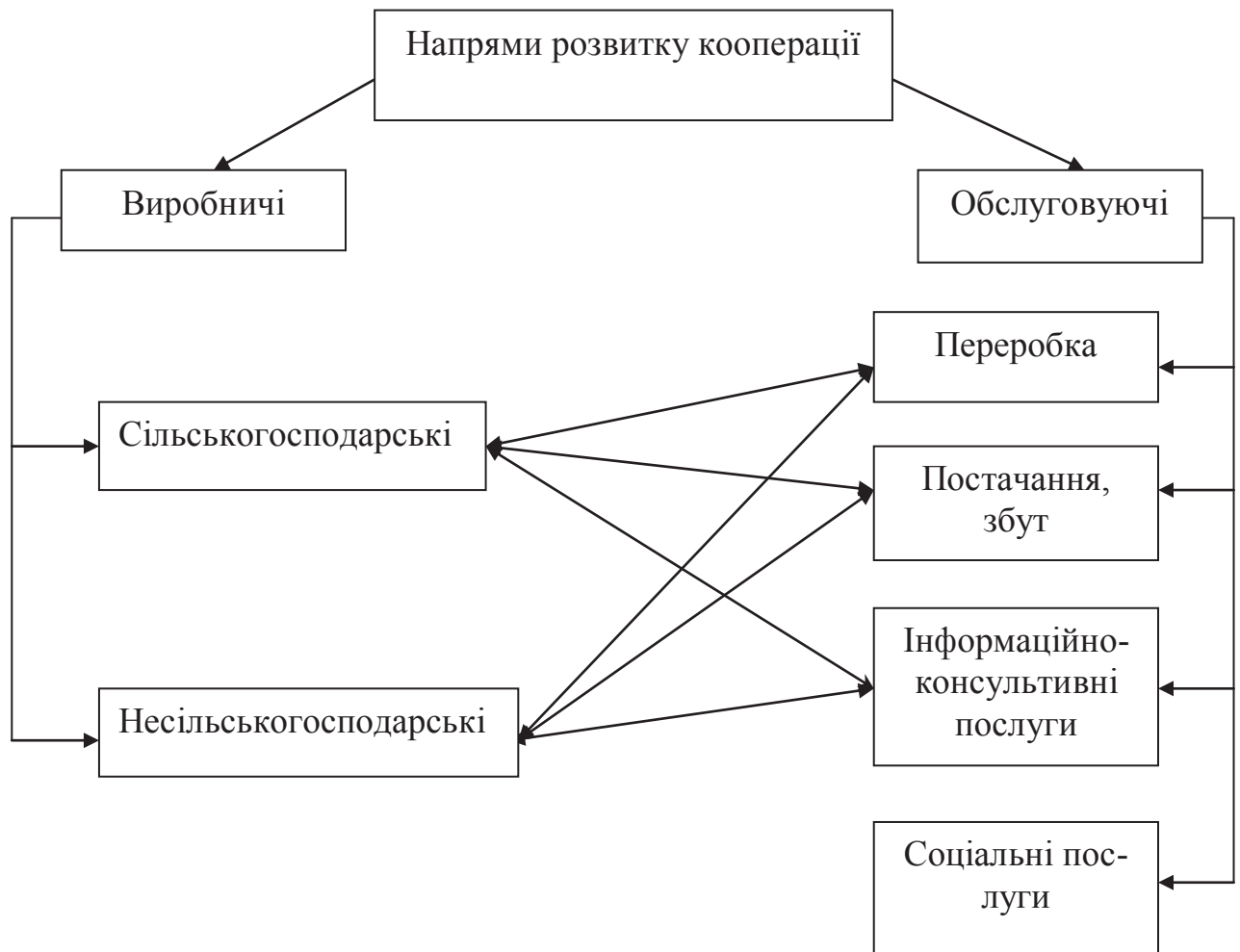

Рис. 1 - Напрями кооперативного будівництва особистих селянських господарств [Авторська розробка]

Наступним етапом має стати процес ускладнення кооперативної системи за рахунок створення кооперативних об'єднань, як за галузевою, так і за територіальною ознакою. Необхідно відзначити, що на даний момент першочерговим завданням є створення системи постачальницько-збутових кооперативів на базі особистих селянських господарств, як найбільш прийнятної та реальної форми консолідації ресурсного потенціалу мешканців сільських тери-

торій. Стимулювання збільшення обсягів виробництва та підвищення рівня товарності продукції за рахунок забезпечення гарантованого збуту має стати основою для підвищення привабливості участі в кооперативній організації серед селян.

В той же час, як свідчить опитування, переважна більшість селян слабо орієнтується в специфіці кооперативного будівництва, оформленні необхідних документів для реєстрації, обранні стратегії розвитку коопера-

тивної організації на початку його становлення. Також значною мірою гальмує процес розвитку сільськогосподарської кооперації відсутність ініціативних кадрів, які здатні не тільки створити кооператив як юридичну особу, а й залучати до нього нових членів з числа сільської громади.

Наявність таких ініціаторів, що на своєму прикладі доводять доцільність участі у кооперативній організації, рекламуючи її сусідам та знайомим, є необхідною умовою для функціонування кооперативу. Забезпечити підготовку "кооператорів-засновників", а також надання необхідної інформаційної допомоги для функціонування кооперативів можливо на базі регіональних науково-навчальних центрів шляхом проведення

тренінгів, круглих столів, навчальних курсів з відповідних напрямів.

Висновки. Як бачимо, розвиток конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах вимагає науково обумовлених заходів щодо оптимізації використання матеріальних та трудових ресурсів. Також важливу роль у переході селянських домогосподарств на товарний спосіб функціонування має відігравати створення системи кооперативних організацій на базі суб'єктів дрібного аграрного підприємництва. Особливе значення в цьому зв'язку має відповідне інформаційне забезпечення, яке здатні надавати представники регіональних науково-навчальних центрів.

Список літератури.

1. Пантелеймоненко А.О. Перспективність використання досвіду кооперативних організацій сфери послуг в українській практиці /А. О. Пантелеймоненко // Українська кооперація. – 2011. - №4. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/num/pantelejmonenko.htm>.
2. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации./М.И. Туган-Барановский. – М.: Экономика, 1989. – 496с. – (Экон. наследие).
3. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація./О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуртов та ін. - К.,2012 - 56с.
4. Федоров М.М. Концептуальні напрями стратегії розвитку АПК та сільських територій України на період до 2020 року / М.М. Федоров М.М., П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк і ін. // Брошура. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2008. – 46с.
5. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации / А.В. Чаянов// Брошура. - М.: Кооперативное товарищество, 1925. – 80с.

Summary. *The analysis of the prospects for development of cooperation in private farms. Explore the historical features of the development of cooperation in Ukraine. Defined unexplored theoretical and practical issues of cooperative construction in Ukraine. The theoretical aspects of development cooperation in the farms. The necessity of changing scientific approaches to determining the directions of development of cooperation in the farms. The urgency to develop models of cooperative organizations for small forms of agrarian business. We propose a model based on service cooperative farms. The necessity of the evolutionary development of cooperative construction for personal farms. Analyzed the development of service cooperatives on the basis of individual farms. The necessity of differentiation in the cooperative construction of personal peasant farms. The main problems of service cooperatives in the agrarian sector. Proved the importance of the system of science-based approaches to the development of agricultural cooperatives. The necessity of forming a system of training of qualified personnel for the development of cooperation on the basis of rural areas. The necessity of strengthening integration ties between the scientific and industrial sectors of the agrarian sector of Ukraine.*

Keywords: *farms, service cooperative, agricultural enterprise.*